

Yoksul Yanlı Turizm Yaklaşımının Desteklenmesinde ve Kırsal Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Turizmin Rolü: Eskişehir Örneği** (The Role of Rural Tourism in Supporting Poor Biased Tourism Approach and Reducing Rural Poverty: The Case of Eskişehir)

* Gönül ÇAY^a, Emre Ozan AKSÖZ^b

^a Anadolu University, Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management, Eskişehir/Turkey

^b Anadolu University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Eskişehir/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi: 25.02.2021

Kabul Tarihi: 15.03.2021

Anahtar Kelimeler

Kırsal turizm

Kırsal yoksulluk

Yoksul yanlı turizm yaklaşımı

Eskişehir

Öz

Dünya çapında bir sorun haline gelen yoksulluk, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çözüm aradığı başlıca konular arasında yer almaktadır. Böyle bir problemin azaltılmasında turizm sektöründen faydalanılması gerektiği fark edilmiş ve yoksul yanlı turizm geliştirilmiştir. Araştırma kapsamında kırdan kente göç olayının yoğun yaşandığı Eskişehir'deki kırsal bölgelerde, üretimin belirli bir seviyede kaldığı keşfedilmiş ve kırsal yoksulluk sorununun büyüyebileceği öngörülmüştür. Bu çerçevede herhangi bir çalışmanın yapılmadığının anlaşılmasıyla, Eskişehir'deki yoksul yanlı turizmin desteklenmesinde ve kırsal yoksulluğun giderilmesinde kırsal turizm potansiyelinden nasıl yararlanılabileceğini göstermek amaçlanmıştır. Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Eskişehir Belediyesinin web sitelerinden ve alanyazındaki bilgilerden yararlanılarak Eskişehir'deki kırsal turizm potansiyelini gösteren bir SWOT analizi oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda Eskişehir'de botanik, kamp ve karavan, yayla, mağara, akarsu, bisiklet turizmi, agro ve ekoturizm, trekking, kuş gözlemciliği ve sportif olta balıkçılığı türlerine dair potansiyelin var olduğu ancak bunların tarihi ve kültürel yan çekiciliklerle desteklenmesi gerektiği belirlenmiştir. Sürdürülebilir kırsal turizmden bahsedilebilmesi için de Eskişehir'in "Kırsal Turizmi Destekleme Kurumuna" ve master planına ihtiyaç duyduğu gözlenmiştir.

Keywords

Rural tourism

Rural poverty

Approach to poor biased tourism

Eskisehir

Abstract

It has been recognized that the tourism sector should be used to reduce poverty, which has become a worldwide problem. Within the scope of the research, it was aimed to show how the potential of rural tourism can be exploited in supporting poor-sided tourism in Eskisehir, where rural-to-urban migration is intense, and in eliminating rural poverty. A SWOT analysis showing the potential of rural tourism in Eskisehir was created using the websites of Eskisehir Provincial Directorate of Culture and Tourism and the information on Eskisehir Municipality. As a result of the research, it was determined that there is potential for botany, camping and caravan, plateau, cave, stream, bicycle tourism, agro and ecotourism, trekking, bird watching and sport fishing species in Eskisehir, but these should be supported by historical and cultural side attractions. In order to talk about sustainable rural tourism, it has been observed that Eskisehir needs the "Rural Tourism Support Agency" and its master plan.

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar

E-posta: gonul.cay12@gmail.com (G. Çay)

DOI: 10.21325/jotags.2021.800

**Bu makale, 06-07 Aralık 2020 tarihleri arasında düzenlenen 9. Ulusal Kırsal Turizm Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Uzun yıllar boyunca çok yönlü ilişkileri beraberinde getirerek büyük bir ivme kazanan turizm sektörü, gelişim sürecinde büyük işletmelerin lüks tüketim araçlarını yüksek gelirli insanlara sunması olarak algılanmıştır. Ancak istek ve ihtiyaçlardaki farklılaşma ile pazara yeni turistik ürün çeşitlerinin kazandırılması, sosyo-ekonomik açıdan birçok bireyinde bu pazara dahil olmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda bölgesel açıdan başlayarak dünya çapında kalkınma aracı olarak işlev gösteren bir yapı halini almıştır. Artan etki alanı sonucu destinasyonların potansiyel arz kaynaklarını kullanarak, çekicilik yaratma girişimlerinde bulunduğu da görülmüştür. Çekiciliklerle oluşturulan bu destinasyon kimliği sayesinde de yoksul halkın yaşam kalitesinin yükseltilebileceği anlaşılmıştır.

2020 yılında 7 milyar 837 milyon dünya nüfusunun 1 milyar 300 milyonu Dünya Bankası tarafından belirlenen, günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında geçimini sürdürmektedir (Amerika'nın Sesi, 2021). Bu durum dünyanın en zengin 2 bin 153 kişinin toplam servetinin, 4,6 milyar bireyin toplam servetinden daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Şeffaflık, 2021). Bu nedenle yoksul ülkeler ekonomiyi yönetme gücünü elde etmiş zengin ülkelere göre daha yavaş büyüme göstermekte ve gelir dağılımındaki eşitsizlik giderek artmaktadır. Yoksulluk sınırının altında yaşayan her beş kişiden dördünün kırsal alanlarda bulunması (Worldbank, 2021) ve 2025 yılında yoksul nüfusun % 60'ının kırsal kesimde yaşayacağını öngörülmesi (IFAD, 2005) de, bu bölgelerde sorunların belireceğini ve çözüm niteliğinde yaklaşımlar geliştirilmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de kırsal bölgelerdeki yoksul halkın turizmin ekonomik faydalarından sürdürülebilir ve adil bir şekilde yararlanabilmesini sağlayan, turizm yönetimine ve gelişimine yönelik Yoksul Yanlı Turizm (YYT) yaklaşımıdır.

Alanyazın incelendiğinde; Eskişehir destinasyonunun kırsal yoksullukla karşı karşıya kaldığı ve turizm hareketlerinin merkezde yoğunlaştığı görülmüştür. Çözümüne dair ise herhangi bir çalışmanın yapılmadığı belirlenmiştir. Bu çıkış noktasından hareketle, kırsal yoksullukla mücadelede etkili sonuç alınacağı düşünülen ve Eskişehir için büyük zenginlik vadeden kırsal turizme başvurulmuştur. Kavramsal bir çalışma olarak ilk aşamada yoksul yanlı turizm yaklaşımı, kırsal yoksulluk ve kırsal turizm kavramları ile arasındaki etkileşim incelenmiştir. Ardından Eskişehir'in mevcut turizminden kırsal yoksulluğun azaltılması noktasında nasıl yararlanılabilir konusuna dair öneriler sunulmuştur. Devamında Eskişehir destinasyonuna kazandırılmamış ancak bölgenin bu tür açıdan oldukça elverişli olduğu gözlenen kırsal turizm potansiyeli SWOT analiziyle ortaya konulmuştur. Sonrasında böyle bir sorunun çözümü için bu potansiyelin Eskişehir'de kullanılma biçimine ilişkin fikirler geliştirilmiştir.

Yoksul Yanlı Turizm Yaklaşımı

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sektörel büyüme ve gelişme yaşanmış olsa da yoksulluk, insanlık tarihi boyunca karşı karşıya kalınan ve çözüm aranan sorunların başında gelmektedir. Yoksullukla mücadeleye ilişkin net bir çerçevenin oluşturulmaması da kavramın süreklilik arz eden bir konu olduğunu göstermektedir. Yoksulluk olgusu, ilk olarak 1870 yılında İngiltere'de İlkokullar Yasası gereğince eğitim masraflarını ödeyemeyen ailelerin tespiti sırasında ortaya çıkmıştır (Şenses, 2009, s. 108). 1901'de Seebom Roventree tarafından bireylerin yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gereken barınma, giyim ve yiyecek gibi asgari seviyedeki fiziksel ihtiyaçların elde edilen toplam gelirden karşılanamaması biçiminde tanımlanmıştır (Frank, 1983). Temelde maddi zorlukların var olduğu görülürken kavrama uluslararası yaklaşıldığında gelir eksikliğinin ötesinde fırsat ve kaynaklardan mahrum

kalma, sosyal olanaklara ulaşma noktasında dezavantajlı olma üzerine kurulu bir sorun olduğu da ifade edilmektedir (Farrell & Aherne, 2003).

2019 yılında dünya üzerinde 2 milyar insanın yoksulluk, 753 milyon kişinin aşırı yoksulluk, 201 milyon bireyinde çatışmalar ve doğal afetlerden dolayı yardıma ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir (Yenişafak, 2021). Tespit edilme aşamasında, Dünya Bankası tarafından bir Amerikan dolarının yoksulluk sınırı olarak belirlendiği ve bu çizgi altındaki insanların aşırı yoksul (Karnani, 2017, s. 3), iki Amerikan doları altında yaşayanlar ise yoksul olarak nitelendirildiği veriler dikkate alınmıştır (Banerjee & Jackson, 2017, s. 66). Birleşmiş Milletlerin raporuna göre; 2030 yılında aşırı yoksulluk oranının ise dünya genelinde düşüş göstererek % 6.5 olacağı öngörülmektedir. Bu denli yüksek kişi sayılarının aynı zamanda giderek büyüyen uluslararası bir meselenin göstergesi olduğunu söylemek de mümkündür.

Yıllar itibariyle dünya genelinde büyük bir ivme kazanan turizm pazarının, yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi artık büyüyen bir araştırma alanıdır (Proença & Soukiazı, 2008, s. 792). Bu kapsamda turizmin, ekonomik hayata katılma fırsatı yaratmasından, emek yoğun bir sektör olmasından ve daha az sermayeyle girişimcilik fırsatını sunmasından kaynaklı yoksullar üzerindeki olumsuz şartları azaltma noktasında diğer sektörlerle oranla daha gelir getirici bir yapıya sahip olduğu söylenmektedir (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 50). Konuyla ilgili olarak 1998 yılında “Yoksul Yanlısı Turizm Ortaklığı” kurulmasıyla birlikte turizmin yoksullukla mücadelede kullanılabilir önemli bir itici güç olduğu vurgulanmıştır (Pro Poor Tourism, 2021). Bu süreci takiben 1999 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen “Sürdürülebilir Kalkınma” başlıklı toplantıda İngiltere Uluslararası Kalkınma Bölümü, yoksulluğun kontrol altına alınmasında turizm sektörüne dikkat çekerek “Yoksul Yanlı Turizm” (YYT) yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Harrison, 2008; Mitchell, 2012). Sorunu çözüme kavuşturmak adına da 2002 yılında Dünya Turizm Örgütü (WTO) Johannesburg’da gerçekleştirdiği Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde “Turizm ve Yoksullukla Mücadele Raporunu” bölgelere sunmuştur. Ardından ülkelerin bünyesinde yıllık olarak hazırladığı “Kalkınma Planları” ve “Sosyal Destek Platformları”yla yoksulluk sıkıntısı giderilmeye çalışılmıştır.

Turizm ve yoksulluk, önceden ayrı ayrı incelenen iki olgu iken 1990 yılından beri varlığını sürdüren yoksulluğu azaltma eylemiyle, iki terimi bir arada ilişkilendiren ve literatüre girişi 1999 yılına denk gelen yoksul yanlı turizm (YYT) yaklaşımı akademiye kazandırılmıştır. YYT’in çeşitli uluslararası ortakları; Uluslararası Sorumlu Turizm Merkezi (ICRT), Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü (IIED) ve Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü (ODI) yoksul yanlı turizmi spesifik bir ürün ya da yoksulların turizme katılımını içeren bir tür olarak değil, mikro düzeyden makro düzeye birçok ölçekte faaliyette bulunan hükümet, özel sektör, sivil toplum ile yerel paydaşların birlikte hareket ettiği, beraberinde üretici ve karar verici konumunda dezavantajlı grubunda rol üstlendiği bir kavram şeklinde açıklamıştır (YYTO, 2001, s. 2). Diğer bir ifadeyle yoksul kesim için sürdürülebilir ve net faydalar sağlamak üzerine kurulu bir turizm modeli olarak belirtilebilir.

Yoksulluğu azaltmak yoksul yanlı büyümeyi gerektirmektedir. Burada yoksul yanlı büyümeden kasıt turizmin yoksulluğun çıkarları doğrultusunda katkıda bulunabileceği yolları belirleyerek bulunulan fiziksel ve zihinsel zorlukların dışına çıkabilmektir. Dünya Turizm Örgütü ve Pasifik Asya Seyahat Birliği (PATA) az gelişmiş ülkeler için turizmin etkisini maksimum düzeyde tutarak eğitime, yoksulluğa, toprak reformuna, kadınların güçlenmesine ve bilgi teknolojisine katkısının ihmal edilmemesi görüşünü savunurken (De Jong, 2003). 2000 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı da, PPT/STEP (yoksul yanlı turizm/sürdürülebilir turizm ile yoksulluğu azaltma)

projesinin öncüsü olarak Nepal’de tasarlanan “Kırsal Yoksulluğun Azaltılmasında Turizm” (TRPAP) projesini desteklemiştir (Muqbil, 2002, s. 1). Bu projenin ardından 2002 yılından beri “Turizm ve Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Eylem Planları (2004)” ve “Turizm Yoluyla Yoksulluğu Azaltma-Başarı Örnekleri” yayınlanarak (DTÖ, 2010) turizm ile yoksulluk arasındaki devamlı etkileşim sürdürülmeye çalışılmıştır.

Ekonomik güçte meydana gelen olaylar destinasyon bazındaki gelişmeleri, turizmin yoksulluk sorunu üzerindeki doğrudan ve ikincil etkileri yönetmektedir (Winters, Corral & Mora, 2013). Ancak bu yönetim sırasında yoksul yanlı turizm hareketine engel teşkil edebilecek hususlara karşı önlemlerde alınmalıdır. Bu amaçla yoksul yanlı turizm yaklaşımındaki genel ilkeler bilinmelidir. İlkeler; yoksul kesime turizme katılma yetkisi veren katılım, kısa ve uzun dönemli yoksulluk sınırının çizilmesini içeren bütünsel geçim yaklaşımı, yoksul yanlı turizm girişimlerinde mikro ve makro düzeyde turizmi tamamlayıcı ürünlerin çeşitlendirilmesine odaklanan denge yaklaşımı, fayda-maliyet hesaplamasına bağlı dağıtım, yoksullar için yararı maksimize etmede katkı projelerin uyarlanabileceğini açıklayan esneklik, diğer alanlardan faydalanılabileceğine dayanan çapraz disiplinli öğrenme, entegre edilebilir geniş uygulama ve hukuki prosedürler ile ticari gerçekliklerin yürütülmesi şeklinde sıralanmaktadır (Chok, Machbet & Warren, 2007’den aktaran Samırkaş & Bahar, 2013, s. 52). Bu ilkeler esas alınarak da Dünya’da ve Türkiye’de yoksul yanlı turizmi destekleyici gelişmeler yapılmıştır. Bunlar; Cape Town’da “Bisiklet Güçlendirme Ağı”nın kurulması ve sonrasında atölyelerde bisikletlerin yenilenmesi ve gelir elde edilebilmesi için eğitimler düzenlenmesi, Güney Amerika’daki Hout Körfezinde geri dönüşüm ile yoksul insanlara istihdam yaratma ve beceri geliştirme kapsamında “Orijinal Teabag Tasarımları” adıyla bir etkinlik başlatılması, Laborie’de yerele ait doğal ve kültürel varlıkların envanterinin çıkarılarak “Toplum Güzelleştirme Projesi”yle etkinlik düzenlenmesi, Saint Lucia’daki “HERITAS Yaratımı ve Miras Turları”nın uygulanması, Tanzanya’da “Kelebek Çiftliği” ve “Kawaza Köyü Turizm Projesi” girişimlerinin hazırlanması, Batı Nepal’de “Humla District” projesiyle yoksulların kendi kaynaklarını etkili bir şekilde pazara arz edebilmelerinin sağlanması ve Hindistan da “Kumarakom’da Köy Hayatı Deneyimi” gibi çalışmaların gerçekleştirilmesidir. (Kafa, 2014, s. 84; Özgül Katlav & Çamlıca, 2019; Renard, 2001, s. 11-12). (Exodus, 2021).

Kırsal Yoksulluk Sorunu

Ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok gösterge yönünden şehre oranla daha az seçeneğe sahip olan kırsal alanlar, küreselleşme anlayışıyla bölgedeki nüfusa günden güne daha da yetersiz imkanlar sunmaktadır. Bu nedenle kırsal nüfusun, toplam nüfus içindeki payının azalmasına rağmen dünya nüfusunun önemli bir kısmının kırsal destinasyonlarda yaşadığı da söylenmektedir. 1990 yılında dünya nüfusunun % 57’si, 2016 yılında ise % 46’sının kırsalda ikamet ettiği (World Bank, 2019) göz önüne alındığında; dünyadaki refah artışının kırsal kesimlerdeki refah artışına bağlı olduğu da ifade edilebilir. Böyle bir artışın gerçekleşmesi için ise günümüzün kırsal yerleşmelerindeki yoksulluk sıkıntısının giderilmesi ve göç, sermaye eksikliği, yetiştirilen ürünlere olan talebin azalması gibi unsurların önüne geçilmesi gerektiği de bilinmelidir.

Kırsal yoksulluk kavramına ilk kez, kapitalizmden dolayı kırsal alanlarda yaşayan üst ve alt kesim arasındaki ayrımın hızlanarak arttığı 16. yüzyılda, Geremek’in yoksulluk arttırıcı eğilim üzerine yazdığı eserinde rastlanmıştır (Geremek, 1997, s. 90-102). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ne göre kırsal yoksulluk; kırsal mekandaki açık veya gizli işsizlik ve azalan gelir seviyesinden dolayı hızla artan yoksullaşma olarak tanımlanmıştır (Anonim, 2006). Diğer bir anlamda; gelir kaynaklarının sınırlı ve bu kaynakların tarımsal ürünlere dayandığı, küçük ve verimsiz toprakların

bulunduğu, kamu olanaklarından daha az yararlanan ve açlıkla karşı karşıya kalınan bireylerin yaşadığı alanlardır (IFAD, 2001, s. 15'den aktaran Gökdayı, 2003, s. 29).

Dünya Bankası tarafından kentsel yoksulluk ile karşılaştırılan kırsal yoksulluğun % 29,83'lük bir oranla daha fazla paya sahip olduğu ve yoksulluğun iyileştirilmesi çalışmalarının şehirlere kıyasla daha yavaş seyrettiği bulgulanmıştır (Erdal & Yavuz, 2013). Aynı zamanda uluslararası kuruluşların gözetimindeki 110 gelişmekte olan ülkede kırsal yoksulluk oranının % 80 üzerine çıktığı ve Uruguay dışındaki bütün ülkelerde kırsal yoksulluğun kentsel alanlara göre daha ağır şekilde ilerlediği de tespit edilmiştir (World Bank, 2012). Bunun dışında Doğu Asya, Latin Amerika ve Karayipler'de ise kırsal yoksulluğun azaltılmasına dair önemli gelişmelerin kaydedildiği (Thorat & Fan, 2007, s. 704) ve yoksul nüfusun % 75'inin hala kırsal alanlarda bulunduğu da belirlenmiştir (World Bank, 2007, s. 45). Endonezya'da ise 2002 ve 2011 yılları arasında mahalli idarelerce uygulanan mücadelede kırsal yoksulluk % 21,1'den % 15,7'ye düşürülmüştür (Özen & Özdemir, 2012).

Türkiye'de "Beş Yıllık Kalkınma Planları"yla bölgelere göre farklılaşan kırsal yoksulluk oranlarına göre tarımsal destek, çiftçilere teşvik ve eğitim içerikli politikalar çeşitlendirilmiştir. Ancak Türkiye kırsalındaki nüfusun yaklaşık 8,5 milyonun yoksul olduğu (TÜİK, 2012) esas alındığında, çeşitlendirme çalışmalarının daha programlı ve farklı alanlarda yapılmasının etkili sonuçlar vereceği de düşünülmektedir. Ayrıca 2007 ve 2013 yılları hariç Türkiye'de genel olarak kırsal yoksulluk verilerinde artışların söz konusu olduğu da dikkate alınmalıdır (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013'den aktaran Şenses, 2017). Aynı zamanda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 2020 yılında küresel salgın ilan edilen Covid-19 pandemisinin ve ağır tahribata yol açan doğal felaketlerin işçi ücretlerini düşürdüğü ve eşitsizliği arttırdığının (Sputnik, 2021) ortaya çıkarılmasıyla da kırsaldaki yoksulluğun giderek büyüyeceğini söylemek mümkündür.

Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası yapılan araştırmalara bakıldığında; kırsal yoksulluğun belirli başlıklar üzerinden yürütüldüğü ve bunların kırsal kalkınma politikalarından, tarım ve hayvancılık uygulamalarından, kırsal turizmin yerel işletmeler üzerindeki etkilerinden, kültür turizminden, kalkınma modellerinden ve kadın girişimciliğin rolünden meydana geldiği görülmektedir. (Yenigül, 2017; İltar, 2019; Village, 2019; Anderson, 2015; Donaldson, 2007; Kutukız, Uslu, Öztürk, Özdek & Derinkök, 2016). Bu çerçevede kırsaldaki yoksulluğun geliştirilmesinin etkili sonuç vereceği anlaşılmıştır. Fakat fizibilite çalışması neticesinde ulaşılan ve kırsal yoksulluğa neden olan etmenlere de dikkat etmek gerekmektedir. Bu etmenler kırsaldaki yoksul kesimi kısıtlayan ve aynı döngü içinde kalmalarına sebebiyet veren faktörlerdir. Kırsaldaki iş kollarının düşük verimliliğinin tüketim ve gelir düşüklüğü yaratması, üretim etmenleri üzerindeki eşitsizlikler, dengesiz kullanımın verdiği temel geçim kaynaklarındaki kötüleşme, sağlık, eğitim ve beslenme düşüklüğünün iş verimliliğini ve insani becerileri sınırlandırması, çeşitli risklere karşı çaresiz kalınması ve siyasal zayıflıklar gibi oluşumlar bu faktörlere örnek olarak verilebilir (Commission of the European Communities, 2002). Tüm bu koşullardan dolayı kırsal turizm destinasyonların aktif kullanımı açısından cazip hale gelmiştir. Çünkü kırsal turizm gelirin yıl içinde düzenli dağılım göstermesine, gizli işsizliğin önlenmesine, turizmdeki etkinliklerin on iki aya yayılmasına ve çarpan etkisiyle ailelere ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Topgül, 2013).

Kırsal Turizmin Kapsamı

Şehirleşmenin, topluluklar üzerinde yarattığı baskı sonucu ortaya çıktığı düşünülen kırsal turizmin ilk izleri, 1800'lü yıllarda çiftçi akrabaların ziyaret edilmesi girişimlerine kadar uzanmaktadır (Holland & Wolfe, 2000). 19.

yüzyılda İngiltere’de doğaya dönüş anlayışıyla başlamış, otomobilin yaygın kullanımıyla ve Büyük Buhran ile İkinci Dünya Savaşı’nın stresinden kurtulmak isteyen bireyler tarafından popüler hale getirilmiştir (Halloway & Taylor 2006). Almanya’daki 1873 ve 1914 yılları arasında dağlık bölgelere doğru gerçekleştirilen tatiller (Ayaz, 2012) ile Alpler, Amerika ve Kanada boyunca sıralanan Rockies dağlarına yapılan demiryolu yatırımları ise kırsal turizmin ilk öncülleri sayılmıştır (OECD, 1994). 1970 yılından sonrada, kırsal turizmde değişimler ve bu turistik ürün çeşidine katılan turist sayısında da artışlar meydana gelmiştir.

Avrupa Komisyonu’nun 1980 yılında Avrupa’daki turistlerin turizm alışkanlıkları konulu yürüttüğü araştırmada, kırsal turizmdeki güncel durum ve eğilimler saptanmıştır. Bu çalışma sonucunda; kırsal turizmin etkinlik gösterdiği ülkelerde kişilerin en az 1/3’ünün destinasyon seçiminde kırsal alanlara gittiği, Hollanda’da tatilecilerin % 39’unun tercihlerinde kırsal bölgelerin ilk sırayı aldığı, İngiltere’de nüfusun 3/4’ünün en az bir kez kırsal mekanları ziyaret ettiği tespit edilmiştir. Yine aynı çalışma verilerinde; Avrupalı turistlerin kırsal turizm türünü tercih etme sebeplerinde ilk olarak doğal alanların çekiciliğini koruması, geçmişi anımsatması ve yerel halkla sıcak etkileşim kurulması gibi faktörlerin geldiği belirlenmiştir. Katılım sağlayan turistlerin yüksek eğitilmiş ve kültürlü, ekonomik açıdan kendini tamamlamış kişilerden oluştuğu da anlaşılmıştır. Her geçen gün bu bireylerin tatil süresince kırsal turizme ayırdığı sürenin arttığı da bulgulanmıştır (Soykan, 2000). Ayrıca 2000’li yıllardan sonra Amerika nüfusunun % 70’inin kırsal turizme katılması ve bu oranın OECD ülkelerinde de benzer sayıda olması da, kırsal turizmin hala güçlü bir kimliğe sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Aydın, 2012).

Koru-kullan ilkesi dahilinde sürdürülebilir turizme ait farkındalığın artması, kırsal ve kentsel yerler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmaktadır. Buna bağlı olarak başvuru kırsal turizmde, yerel faaliyetlerle atıl durumdaki potansiyel açığa çıkarılmaktadır. Ekonomik İşbirliği Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından “kırsal” kelime anlamı olarak destinasyonda kilometre başına en fazla 150 kişilik bir yoğunluk şeklinde tanımlanırken (Roberts & Hall, 2001), Avrupa Birliğine göre kırsal turizm ise, kendine özgü doğal yapısı olan ve geleneksel yaşam biçimlerinin hakimiyet sürdürdüğü kırsal alanlarda, tarımsal veya yerel değerlerle etkileşimde bulunularak hoşça vakit geçirilen, içerisinde konaklama, yiyecek-ıçecek ve eğlence hizmetleri veren küçük ölçekteki işletmelerinde yer aldığı küçük yerleşim yerinde yürütülen faaliyetlerin tümü olarak açıklanmaktadır (European Commission, 1999). Diğer anlamda bireylerin yaşadığı destinasyondan kırsal yörelere doğru gerçekleştirilen ziyaretler ve bölgede yerel halkın ürettiği mal ve hizmetleri talep etme fikri üzerine kurulu bir sistemdir (Akça, 2004, s. 63). Kavrama farklı bakış açılarıyla yaklaşılarak çeşitli tanımlar yapılsa da, genel anlamda kırsal turizmin kırsal alanlar ve etkinlikler, kırsal yaşam ve miras bileşenlerinden meydana geldiği de görülmektedir (Cabrini, 2004).

Dünya Turizm Örgütü “2020 Turizm Vizyonu” kırsal turizmde sunulan faaliyetlerin yetersizliğine dikkat çekmiştir (World Tourism Organisation, 2004, s. 9). Bu doğrultuda uluslararası bir tür olarak değerlendirilmesi için kırsal turizmin diğer turizm türleriyle kolay entegre edilme gücünden yararlanılmaya başlanmıştır. Bu sayede İngiltere’de kırsal turizmden elde edilen gelir 14 milyar \$ civarına yükselmiş ve 380.000 kişiye istihdam yaratmıştır (Arnold, 2004). Kanada’daki nüfusun % 3’ünün ise kırsal turizmin iş kollarında çalışması sağlanmıştır (The Daily, 2003). Kırsal alanlardaki turizmin bütün turizm aktiviteleri arasında % 10-20’lik bir paya denk gelmesine (Soykan, 2002, s. 72-73) katkıda bulunmuş ve çok boyutlu bir kimlik taşıyan kırsal turizmi turizm dünyasının en hızlı gelişen alanlarından biri haline getirmiştir (Heneghan, 2002, s. 1). Türkiye’de ise özellikle ulaşım olanaklarındaki gelişmeler ile birlikte kırsal turizme, uluslararası bir boyut kazandırılmıştır (Çeken, Dalgın & Çakır, 2012).

20. yüzyılın sonlarına doğru Dünya’da ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik ve çevresel açıdan farklılaşmalar öne çıkmış ve kırsal kalkınmada tarımsal uygulamalar, kırsal sanayi, kırsal turizm gibi sektörlere yönelme anlayışı söz konusu olmuştur (Kiper, 2006, s. 46). Son 15-20 yıldır gündeme gelen bu kırsal kalkınma kavramı, kırsaldaki iş olanaklarının kısıtlılığında kaynaklı nüfusun ve hizmetlerin azalmasıyla kendini göstermeye başlamıştır. Ulusal Kalkınma Stratejisi Raporunda kırsal kalkınma; yerel arz kaynaklarının değerlendirilmesine, doğal ve kültürel envanterlerin korunmasına, kırsaldaki halkın iş ve yaşam şartlarının kentlerdeki gelişmelerle uyumlu bir şekilde ilerlemesine ve sürdürülebilir olmasına bağlı bir organizasyon biçiminde ifade edilmektedir (DPT, 2006). Dolayısıyla kırsal kalkınmanın alternatifi olarak düşünülen kırsal turizmin yoksul nüfusa iş çeşitliliği, çiftlik desteği, kadınlara istihdam fırsatı sunma ve el sanatlarının gelişimine ilişkin imkanlar yarattığından bahsedilmektedir. Bu sebeple kırsal turizmin kırdan kente göçü azaltma, yöresel ürünleri ortaya çıkararak kültürel kimliği canlandırma, ulusal ekonomiye döviz girdisi sağlama ve hizmet sektörünü kırsal bölgelere de yayma noktasında kırsal kalkınma ile doğru orantılı bir ilişki içinde bulunduğunu söylemek de mümkündür.

Kırsal turizm, kırsaldaki yaşam olanaklarının genişletilmesine yönelik kalkınma fikriyle ülkelerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. İtalya, Portekiz ve Avusturya da ev pansiyonculuğu sistemiyle hareket edilirken, Yeni Zelanda, İngiltere ve Almanya’da da çiftlik evlerinde konaklama anlayışıyla geleneksel ürünlerin satışına odaklanan bir yaklaşımın hakimiyet sürdürmektedir (Gürbüz, 2002). Japonya’da ise çiftçiler tarafından işletilen “Farm inn” olarak adlandırılan küçük ölçekli işletmelerde ziyaretçilere konaklama, yeme-içme, çiftlik işleriyle ilgilenme fırsatının sunulması kanalıyla gelişmeler kaydedilmektedir (Akça, 2004, s. 65-70). Bunun dışında Fransa’da da “Yeşil Tatil Köyleri” hizmete açılarak ulusal parklar ve aile pansiyonları kurulmuştur. Türkiye’de ise Gökçeada (Çanakkale) ilçesinde organik yaşamın adada öğrenilmesine, Küre Dağları ve Zümrüt Köyü (Batı Karadeniz)’nde atlı turlara, bisiklet gezilerine ve yöre halkının ekoturizm konusunda bilinçlendirilmesine dair eğitimler düzenlenmektedir. Ürgüp-Kapadokya (Nevşehir)’de ise turistlerin köy düğünlerine katılması, geleneksel yiyeceklerin pişirilmesi ve hayvanların bakımı yönünde etkinlikler organize edilmektedir. Son olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) desteğiyle Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından, ekolojik çiftlikle uğraşan çiftçi ailelerine mali ve gönüllü işgücü bulma olarak adlandırılan “Tatuta (ekolojik çiftliklerde tarım turizmi, gönüllü bilgi ve tecrübe takası) Projesi” hizmete geçirilmiştir. Böylece üretici ve tüketici arasındaki iletişim güçlendirilerek bilgilendirme koşuluyla şehir insanına ekolojik yaşamı tecrübe etme fırsatı tanınmıştır (Aydın, 2012, s. 43-45; Şerefoğlu, 2009; Ün, Tutar, Tutar & Erkan, 2012, s. 347-348).

Yöntem

Araştırma Eskişehir’de tespit edilen kırsal yoksulluğu (Güneş, 2009, s. 449-491), bölgedeki kırsal turizm potansiyeli ile azaltmaya odaklanmaktadır. Kentteki nüfusun şehir merkezinde giderek artması ve kırsal kesimde azalan bir eğilim göstermesi (Eskişehir Belediyesi, 2021) aynı zamanda şehir merkezine göç vermenin kırsal yoksulluğu arttıracığı (Dinçoflaz, 2009) tezinden yola çıkıldığında; Eskişehir’in kırsal alanlarında yaşayan yerli halkın merkeze doğru göç etmesi (ESO, 2021) bölge dahilindeki kırsal alanlarda yoksulluğun çoğalacağını ve çözümünün zorlaşacağını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda amaç, Eskişehir’deki kırsal yoksulluğun giderilmesinde ve yoksul yanlı turizm yaklaşımının desteklenmesinde, kırsal turizmin rolünü ve nasıl kullanılmalı gerektiğini belirlemektir. Amaç doğrultusunda Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Eskişehir Belediyesi ve literatür taraması ile ikincil bilgi kaynaklarından yararlanılarak veriler hazırlanmıştır. Gözlem ve incelemeler sonrası doğal,

kültürel, tarihi ve insan yapımı çekiciliklere ilişkin değerler ile SWOT analizi kapsamında kırsal turizm potansiyeli aktarılmıştır.

İlgili alanyazın incelendiğinde; kırsal bölgelerdeki yoksulluk sorunun oldukça eskiye dayandığı, ancak çözüm için gerçekleştirilen çalışmaların sınırlı seviyede kaldığı gözlenmiştir. Hatta literatürde kırsal turizm ve yoksul yanlı turizm yaklaşımının oldukça az işlediği de anlaşılmıştır. Bu kapsamda Eskişehir'deki kırsal turizm potansiyelini ortaya çıkaran herhangi bir çalışmaya rastlanılmaması ve kırsal yoksulluğunun azaltılmasına dair araştırmaların yetersiz kalması da araştırmanın önemini oluşturmuştur. Ayrıca bu çalışmada sanayinin belirli bir seviyede kaldığı, tarım ve hayvancılığın hakim olduğu destinasyonların yoksulluk sorununun çözümünde, ilk aşamada kırsal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasına ve ardından yoksulların yaşam standartlarının iyileştirilmesine odaklanması gerektiği de varsayılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bölgenin kırsal turizm gelişimi açısından turizm yatırımcılarına ve yerel paydaşlara plan ve projelerde bir yön haritası olabileceği düşünülmüştür.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle Eskişehir ili hakkında genel bir tanıtım yapılmış, ardından durum tespitiyle bölgenin genel anlamdaki turistik ürün çeşitleri açıklanmıştır. Bu çeşitlerin yanı sıra şehrin birçok turistik çekiciliğinin olduğu vurgulanmıştır. Destinasyonun kalkınması için bu çekiciliklerin pasif durumdan aktif hale getirilmesine ilişkin öneriler sıralanmıştır. Bu çekiciliklerden biri de kırsal turizm olarak belirlenmiş ve Eskişehir'in kırsal turizm potansiyeline ilişkin oluşturulan SWOT analiziyle, kırsal yoksulluğu azaltma anlayışı üzerine değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir.

Eskişehir Destinasyonuna Ait Genel Bilgiler

29°32' doğu boylamları ile 39° 40' kuzey enlemlerinde yer alan ve kurucusu Eretrialı Doryleos olarak kabul edilen Eskişehir, antik kaynaklarda önemli yolların kesişim noktasındaki kaplıcalarıyla tanınan ve ticaret ile varlığa kavuşmuş bir Frigya (Phrygia) şehri olarak nitelendirilmektedir. 13.652 km²'lik yüzölçümüyle güneyden Afyonkarahisar'ın Emirdağ ve İnsaniye; güneydoğudan Konya'nın Yunak; doğudan Ankara'nın Polatlı, Nallıhan ve Beypazarı; kuzeybatıdan Bolu'nun Göynük; batıdan Bilecik'in Gölpazarı, Söğüt, Bozüyük ilçeleri ve Kütahya ile sınırları mevcuttur (Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021). Türkiye topraklarının % 1,8'lik bir bölümünü kaplayan ilin (Albek, 1991, s. 4) yaklaşık % 22'si dağlardan, % 26'sı ise ovalardan oluşmaktadır (Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021). Sert karasal iklim özelliği taşıyan destinasyon, 14 ilçe ve 539 köye ev sahipliği yapmaktadır. Merkez nüfusun 790.946 olduğu kentin köylerinde, 80.240 toplamda ise 871.186 kişi ikamet etmektedir (Eskişehir Belediyesi, 2021). Bu nedenle kentleşme oranının yükseldiği söylenebilir.

Mevcut altyapısıyla yatırımcıların tercih ettikleri bölge konumuna gelen Eskişehir, günümüzün sanayi merkezlerinden biridir (Eskişehir Belediyesi, 2021). Bölgedeki arazilerin % 41'inin tarım arazisi şeklinde kullanıldığı yerleşim yerinde, zengin maden yatakları, küçükbaş hayvan besiciliği ve koyun üretimi yaygındır. Bunun dışında Ankara, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi Türkiye'nin birçok noktasından karayolu ya da demiryolu ile Eskişehir'e ulaşmak mümkündür (Eskişehir Milli Eğitim Bakanlığı, 2021). Sosyal gelişmişlik düzeyi kapsamında 81 il arasında birinci sıradaki şehrin, ekonomik gelişmişlikte anlamında ise 13. olduğu da bilinmektedir (Gülel, Çağlar, Kangallı Uyar, Karadeniz & Yeşilyurt, 2017).

Eskişehir'in Turizm Değerleri ve Kırsal Yoksulluğu Azaltmada Geliştirilebilecek Alternatif Turizm Türleri

Akademik birçok yayın Eskişehir ilinde farklı ve özgün turizm çekiciliklerinin, bölgenin seyahat hareketlerini canlandırdığını göstermektedir. Türkiye turizminde adından söz ettiren Eskişehir uluslararası festivaller, eğitim kongreleri, kültür sanat aktiviteleri ve sportif faaliyetlerle bir turizm mucizesi olarak değer görmektedir. Pek çok alternatif turizm kaynaklarını bünyesinde barındıran kent el sanatları, halk oyunları, geleneksel yemek ve giyim-kuşam kültürü, yöresel gelenekleri, tarihi yapıları ve sivil mimari örnekleri ile yerli ve yabancı turistlerin rağbet ettiği cazibe merkezlerinden biri olmuştur. Turistik ürün çeşitleri açısından ise genel anlamda kültür ve tarih, müze, iş ve kongre, termal, inanç, spor ve mağara turizmi, hava sporları, kaya tırmanışı ve rekreasyonel faaliyetler gibi etkinlikleri bünyesinde barındırdığı anlaşılmıştır. Ancak bu turizm aktivitelerinin şehir merkezinde yoğunlaştığı görülmüş (Düşmezkalender, 2020) ve bazı sorunları beraberinde getirdiği de gözlenmiştir. Bu sorunlardan biri de kırsal yoksulluk olarak dikkat çekmektedir.

Turistik yoğunluğu kırsal bölgelere dağıtma konusunda turizmin bölgeyle uyumlu türlerine başvurulmalı ve doğru bir pazarlama stratejisi uygulanmalıdır. Eskişehir açısından gizli kalmış değerlerin açığa çıkarılması gerektiği ve potansiyelin var olduğu halde kullanılmadığı durumlar söz konudur. Çeşitli yenilikler ve yaratıcı fikirler dahilinde turizmden elde edilen gelirin kır ve kent arasındaki eşit dağılımı noktasında, aşağıdaki turizm ürünlerini destinasyonla bütünleştirmek mümkündür. Bunlar:

- ✓ Farklı kültürlerin geçiş güzergahındaki Eskişehir'in, unutulmaya yüz tutmuş toyga ve kuru bamya çorbası, göceli tarhana, kelem dolması, balaban, çibörek, göbete, ağzı açık, haşhaşlı gözleme, met helvası, abısta, dızmana, kalakay, pırasalı Arnavut böreği, mercimekli mantı, üyken börek, acı gıcı ve kuzu sorpa gibi saklı kalmış otantik tatları gastronomi turizmi anlayışıyla turizm sektörüne kazandırılabilir. Bu çerçevede kırsal bölgelerdeki Eskişehir mutfağına hakim üçüncü yaştan kişilerden alınan bilgiler ile envanter çıkarılabilir. Yöresel lokanta işletmeciliğine yönelme sağlanabilir. Özel lezzetlerin sürekli üretiminde kırsal bölgelerdeki halktan yararlanılabilir. Devamında bölgeye coğrafi işaretli tatlar kazandırılabilir.
- ✓ Eskişehir'deki kırsal destinasyonların ve bireylerin gelişimi için gönüllü turizm aracılığıyla, çevre korumasının önemi, yabancı dil ve sağlık alanlarında farkındalık eğitimi verilebilir. Ta Tu Ta projesinde organik çiftliklerde yerel kesim ve gönüllüler bir araya getirilebilir. Kadınlar ve çocuklar ile sanatsal eğitim çalışmaları yapılarak eserlerin satışıyla gelir elde edilebilir.
- ✓ Dijitalleşen dünyaya kırsal yerlerinde katılımını sağlamak için Eskişehir'deki müze ve ören yeri, mağara ve inanç merkezlerinin yanı sıra, sanal turistik köy turlarıyla ziyaret öncesi turistlerin bölgeye ilgisi çekilebilir. Köylerdeki gelenekler, dokumacılık, çömlekçilik, hamam, çeşme, köprü, sit alanları, höyük, tümülüs ve kaplıca gibi zenginlikler tespit edilip sanal geziler düzenlenebilir.
- ✓ X ve Z kuşağının tatil anlayışını şehir turizminden uzaklaştırma noktasında, Eskişehir'in kırsal mekanlarındaki turistik arz kaynaklarına ilişkin veriler toplanarak gezi planları yapılabilir. Dolayısıyla Gürleyik Şelalesi, Midas Anıtı, Karacaören Kanyonu, Frig Kalesi, Nasreddin Hoca Evi, Akhisar Kale, Yunus Emre Türbesi, Deredop Kanyonu, Doğanlı Kale, Yapıldan ve Kümbet Asar Kale, Aslanlı Mabet, Pesinuss Antik Kenti ve Gökçekısık Kale gibi turistlerin rağbet edebileceği ziyaret yerlerinden yeni rotalar tasarlanabilir. Talep artışı yaratma stratejisinde de efsane turizmi aktif hale getirilebilir.

- ✓ Yakın tarihte Sağlık Bakanlığı tarafından şehirin kamu ve özel sağlık kuruluşlarına kalite belgesinin verilmiş olması (Anadolu Gazetesi, 2021), merkez ve ilçelerde termal turizm merkezlerinin yer alması, Bizans, Roma ve Osmanlı dönemlerine ait sıcak su kaynaklarının ve hamamların bulunması, Günyüzü Çardak Kaplıcası gibi Türkiye'nin birinci derecede önemli maden suyunun varlığı, Sündiken-Bozdağlar *Klimatizm* Temalı Ekoturizm Bölgesinin ve Kızılınler Bölgesi Termal Turizm Merkezinin kurulması sağlık turizmine uygun altyapının mevcut olduğunun göstergesidir. Eskişehir'in sağlık sektöründeki başarısına yönelik raporlar hazırlanarak, tanıtıcı faaliyetler yoluyla toplumda olumlu imaj yaratılabilir.
- ✓ Birkaç günlük tur programları organize edilerek bu programlara kırsal alanların simgesi haline gelen ürünler ile tematik festivaller düzenlenebilir. Etkinlik turizminin ekonomik ve sosyal faydalarından kırsal kesiminden fayda sağlaması adına, yerel paydaşlarca karar verilip bazı uluslararası şenlik, konferans ve fuarlar konusuna göre kırsal alanla uyumlu yerlerde gerçekleştirilebilir. Bunun dışında öğrenci şehri olarak bilinen Eskişehir'de gündem takip edilerek genç nüfusun ilgi alanına giren trend olaylardan, yeni etkinlikler kırsal merkezlerde oluşturulabilir. Bu sayede eğlenceyle birlikte bireylerin ilgisi de küçük yerleşim yerlerine doğru bir eğilim gösterebilir.

Yukarıdaki öneriler Eskişehir'deki turizmin merkezdeki yoğunluğunu azaltıcı ve il geneline yayılmasına etki edici yöndedir. Diğer taraftan alternatiflerin kırsal yörelere doğru yönlendirilmesiyle yoksulluğun kontrol altında tutulabilir olacağını da öne sürmektedir. Aynı zamanda şehrin yalnızca birçok turizm çeşidine elverişli olmasının değil, bu potansiyelin yönetilme şeklinin avantaj yaratacağı da açıklığa kavuşmuştur. Çalışmanın devamında açıklanan türlerin yanı sıra, kentteki kırsal yoksulluğu minimum seviyeye düşürmede verimli sonuçlar vereceği düşünülen kırsal turizm potansiyeli ortaya konulmuştur.

Eskişehir Destinasyonunun Kırsal Turizm Potansiyeli ve SWOT Analizi

Coğrafi konum itibarıyla başta Ankara olmak üzere birçok il ile sınırı bulunan Eskişehir, Sakarya ve Porsuk havzalarındaki düzlükler ile bunları çevreleyen dağlardan oluşmaktadır. Kuzeyden Bozdağ ve Sündiken Dağları, batı ve güneyden Türkmen Dağı ve Emirdağ, güneydoğudan Sivrihisar Dağlarıyla kaplı şehrin iklim özelliği ve bazı kesimlerde mikroklimal türün yaşaması tarım ürünlerinde çeşitliliği beraberinde getirmektedir. Seracılığında hakim olduğu bu bölgede kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipekböcekçiliği yaygındır. Tüm bunlarla birlikte eşsiz doğa ve göl manzaralarının, destinasyona özgü endemik bitki türlerinin, yürüyüş ve bisiklet rotalarının, rafting ve kano faaliyetlerinin, karakteristik el sanatlarının görülmesi de aslında kırsal aktivitelere elverişli bir kimlik taşıdığını da ifade etmektedir. Aynı zamanda birçok baraj, nehir ve dağın mevcut olması da dağcılık, doğa sporları, balık avcılığı ve su sporlarına uygun altyapının varlığının da göstergesidir. Köy ortamlarının ve lezzetlerinin gelenekselliğini sürdürmeye devam etmesi ise kırsal turizmin uygulanabilirliği açısından avantaj yaratacak bir durumdur. Bu noktadan hareketle yapılan incelemelerde; kırsal turizmin alt türlerine yönelik gerekliliklerin Eskişehir'de yer aldığı bulunmuştur. Hatta bazı yerlerde bireysel çapta bu etkinliklerin yürütüldüğü de dikkat çekmiştir. Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden alınan bilgiler dahilinde tespit edilen türler ve bu türlere ait potansiyelin söz konusu olduğu yerler ise aşağıda açıklanmıştır (Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

- **Botanik turizmi:** Midas (Yazılıkaya) kenti, Türkmen ve Sündiken dağları,
- **Kuş gözlemciliği:** Hamamdağı, Balıkdami, Sarıyar barajı, Türkmen dağı, Doğanca, Emineken göleti,

- **Bisiklet turizmi:** Sarıngur göleti, Tandır ve Kalabak köyleri, Sarıcakaya, Frig vadisi, Türkmen ve Sündiken dağları, Mihalgazi, Sakarılıca,
- **Kamp ve karavan turizmi:** Büyükyayla, Yapıldak, Tandır, Musaözü ve Yukarı Kalabak köyleri, Gürleyik şelalesi, Midas (Yazılıkaya) kenti, Porsuk çayı, Mihaliççık, Gökçekaya barajı, Türkmen ve Sündiken dağları, Mihalgazi,
- **Sportif olta balıkçılığı:** Kunduzlar, Çatören, Gökçekaya ve Sarıyar barajları, Porsuk çayı, Musaözü köyü,
- **Agro-turizm:** Sarıcakaya, Mihalgazi,
- **Yayla turizmi:** Kaymaz bucağı, Sakarya nehri, Midas (Yazılıkaya) kenti, Porsuk çayı, Türkmen ve Sündiken dağları,
- **Eko-turizm:** Lütfiye köyü, Frig vadisi, Türkmen ve Sündiken dağları,
- **Trekking:** Frig vadisi, Sündiken dağı,
- **Akarsu turizmi:** Sakarya nehri, Porsuk çayı,
- **Mağara turizmi:** Sarıcakaya, Mihalgazi, Yarımkaya, Yelinüstü, Eşekini, Manastır, Çalpınar, Dumanlıkaya, Düdensuyu, Gürleyik, Güvercin İni, Hacıhüsrevin, Heybeci, İnönü, Karakaya, Kara, Kızılcukur, Manastır, Külçeini, Ulubük, Kötüfatma, Koçakkıran, Yarasa İni ve Yelini Mağaraları, Afarın, Tozman ve Şaban'ın Düdenleri şeklindedir.

Eskişehir kırsal turizmin gelişebilirliği açısından detaylandırıldığında; temel şartların pek çoğunu karşıladığı söylenebilir. Ancak kırsal yerlerin yerli ve yabancı turistler tarafından çekim merkezi konumunda düşünülebilmesi için, doğal manzaraların dışında tarihi ve kültürel güzellikleri de içermesi gerektiği de bilinmektedir. Bu doğrultuda Karacahisar Kalesi, Sivrihisar Ulu Cami, Şeyh Sücaeddin-i Veli Külliyesi, Sivrihisar Saat Kulesi, Küllioba Höyüğü, Midaion (Karahöyük), Areyastis Anıtı, Seyircek (Büyükyayla) Nekropolündeki lahit tipli mezarlar, Aslanlı Mabet ve Bahşeyiş Anıtı gibi önemli eserleri kırsal alanlardaki turizm oluşumunu desteklemelidir. Bütünsel açıdan değerlendirildiğinde de; Eskişehir'de kırsal turizm kaynaklarının farklı farklı küçük yerleşim yerlerine dağıldığı gözlenmiş, ancak kaynakların kullanımı aşamasında herhangi bir çalışmanın ve yatırımın yapılmadığı da belirlenmiştir. Eskişehir'deki kırsal turizmi bu bağlamda kırsal yoksulluk sorununu gidermeyi destekleyen özel veya resmi bir kurumun olmaması sebebiyle, konuyla ilgili tanıtım kampanyalarının yetersiz kaldığı da anlaşılmıştır. Son olarak böyle bir potansiyeli açığa çıkaracak herhangi bir projenin hazırlanmadığı ve araştırmanın yürütülmediği de saptanmıştır. Ancak böyle bir organizasyona ihtiyaç duyulduğu açıkça görülmüştür. Bu nedenle Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Eskişehir Belediyesinin web sitelerinden yararlanarak, SWOT analiziyle Eskişehir destinasyonunun kırsal turizm potansiyelinin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri Çizelge 1'de sunulmuştur:

Çizelge 1. Eskişehir'in kırsal turizm potansiyelinin SWOT (GZFT) analizi

Güçlü Yönleri (Strengths)	<ul style="list-style-type: none"> * İç Anadolu Bölgesi'nde yer almasıyla tarımsal üretime uygun iklimin bulunması ve birçok kültüre ev sahipliği yapmış olması, *Sündiken-Bozdağ, Emirdağ ve Türkmen dağlarında kırsal turizm çeşitlerine ilişkin altyapının var olmasının dışında Sakarya nehri, Sungur göleti, Porsuk çayında su sporları ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, * Lületaş, toryum ve bor gibi önemli hammadde kaynaklarının bulunması, * Özellikle kırsal bölgelerde semercilik, mutafık, saraçlık, yemencilik, keçecilik, tabaklık, çömlekçilik, cebe bilezik ve incili küpe yapımı, savatlama, demircilik, kalaycılık ve dokumacılık gibi zanaatların devam ettirilmesi, * Gürleyik şelalesi, Balıkdama ve Göksu düdenleri, Karacaören kanyonu gibi doğal turistik çekiciliklerin varlığı, * Hamamkarahisar çardak kaplıcası, Kızılınler, Hasırca ve Sakarılıca gibi Türkiye'nin üçüncü derecede önemli termal kaynaklarının yer alması, * Türkiye'nin ilk açık hava heykel müzesi olan Sivrihisar açık hava müzesinin olması, * Midas anıtı (Yazılıkaya), Pessinus (Ballıhisar) ve Han antik kenti, Alpu Kocakızlar Tümülüsü, Midaion (Karahöyük), Develik Han, Fethiye Örenyeri, Phrygia (Frigya) bölgesi ve eserleri gibi tarihi çekiciliklerin varlığı, * Çibörek, Sivrihisar dövme sucuğu, Met helvası, Sivrihisar hoşmerim tatlısı, Sivrihisar muska baklavası gibi yiyecekler ile Sivrihisar cebesi, Sivrihisar incili küpe gibi el sanatlarına mahreç işaretinin verilmiş olması ve Göçmen mutfak kültürünün hakimiyeti, * Şehirde Seyyid Battal Gazi Külliyesi, Melik Gazi Türbesi, Selçuklu Camii, Alemşah Kümbeti, Sivrihisar Ulu Cami ile Nasreddin Hoca evinin ve heykelinin yer alması, * Destinasyonda İnönü Hava Sporları Bölgesi, Türkmendağı-Yazılıkaya Platosu Jeoarkeoparkı, Sivrihisar ve Çevresi, Sündiken-Bozdağlar Klimatizm Temalı Ekoturizm Bölgesi, Agroturizm Bölgesi olmak üzere beş adet kırsal turizm bölgesinin bulunması, * Kentte etkinliklere önem verilmesi ve uluslararası başta olmak üzere birçok kırsal festival düzenlenmesi, * 31 kuş türüyle kuş gözlemciliği, 18 bisiklet rotasıyla bisiklet turizmi, 19 yürüyüş rotasıyla trekking ve 14 adet endemik bitki türüyle botanik turizmi gibi çeşitlere aynı zamanda kamp ve karavan, kuş gözlemciliği, eko-turizm ve yayla turizmüne uygun doğa alanlarına sahip olması, * Bozulmamış doğal çevrenin ve kırsal alanlarda yayılış gösteren mağara, anıt, mezar ve hamamların varlığıdır.
Zayıf Yönleri (Weaknesses)	<ul style="list-style-type: none"> * Ulaşımın kırsal bölgelerde yetersiz kalması, * Yerel halkın kırsal yoksulluğu azaltmada kırsal turizmin çözüm niteliğinde olabileceğinin farkında olmaması, * Eskişehir'de Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun olmaması, * Nüfus dağılımının merkezde yoğunlaşması, * Kırsal alanlarda konaklama hizmetlerinin ve ev pansiyonculuğunun gelişmemiş olması, * Kırsal kaynaklara ilişkin bir envanterin bulunmaması ve bu kaynakların değerlendirilmesine dair kurum destekli plan ve projelerin yürütülmemesi, *Yerli ve yabancı tur operatörlerinin bölgenin kırsal turizm olanakları bakımından bilgilendirilmemesi nedeniyle tur güzergahlarında kırsal alanların yer almaması, * Kırsal turizm çerçevesindeki doğal, kültürel, tarihi zenginliklerin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği, * Kırsal turizm temelli turistik ürün paketi oluşturulmamış olması ve geleneksel değerlerin ürün ile hizmete dönüştürülmesine yönelik girişimlerin bulunmaması, * Kırsal turizm ve çeşitlerine ilişkin rotaları ve zenginlikleri içeren bir haritanın hazırlanmamış olmasıdır.
Fırsatlar (Opportunities)	<ul style="list-style-type: none"> * İstanbul ve Ankara gibi iki büyük metropol arası demiryolunun bulunması, * Tarihsel süreç içerisinde göçebe toplulukların uğrak yeri olması nedeniyle kültürel ve tarihi zenginliğin bulunması, * Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)'nın kırsal turizm çalışmalarını desteklemesi, * Yazılıkaya ve Sivrihisar platosunun jeoturizm potansiyeli barındırması, * Yunus Emre ve Nasreddin Hoca gibi önemli şahsiyetlerin memleketi olarak bilinmesi, * Öğrenci şehri olarak kabul edilmesi sebebiyle genç nüfusun yoğun olması ve bu bağlamda gençlerin şehre daha fazla ilgi göstermesi, * Doğallığa olan ilginin giderek artması ve kitle turizminin popülerliğini yitirmesi bunun yanı sıra COVID-19 salgınından sonra doğa temelli turizm hareketlerinde artış yaşanması, * Şehrin genel görüntüsünün Avrupa havasını yansıtmaması, * Marka şehir olma yolunda akademik ve sektörel çalışmalarda artış yaşanması, * Türkiye'nin 2023 turizm stratejisinde sürdürülebilir turizm çeşidi olarak kırsal turizm çeşidine ağırlık verilmesi ve kentlere doğru göçün önlenmesinin hedeflenmesi, *2013 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti seçilmesidir.

Çizelge 1. Eskişehir'in kırsal turizm potansiyelinin SWOT (GZFT) analizi (Devamı)

Tehditler (Threats)	<ul style="list-style-type: none"> * Turistik organizasyonların günübirlik turlar şeklinde yürütülmesinden dolayı yozlaşma sorununun ortaya çıkması, * Kentte kırdan kente göç olayının yaşanması nedeniyle kırsal kesimde üretimin azalması ile potansiyelin atıl duruma geçmesi ve kültürel değerlerin unutulabilmesi, * Sakarya Nehri ve Porsuk Çayının kirlenme ve sularının çekilme durumuyla karşı karşıya kalması, * Kırsal turizm faaliyetlerinin küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliklerinden kaynaklı tehlikeye girmesidir.
--------------------------------	--

İncelemeler Eskişehir ilinin kırsal turizm potansiyelindeki güçlü yönlerin, zayıf yönlere göre fırsatlarında, tehditlere oranla daha avantajlı olduğunu göstermektedir. Bu konuda şehrin altyapısının bulunduğu ancak üstyapılarının eksik kaldığı görülmüştür. Zayıf yönlerinin girişim ve teşviklerle güçlendirilebileceği bu sayede güçlü yönlerine yenilerinin eklenebileceği, fırsatların kırsal turizm açısından reklam aracı olarak kullanılabilmesi ve tehditlere yönelik tedbirlerin alınmasının kırsal turizmin sürdürülebilirliğine etki edebileceği anlaşılmıştır. Sonuç olarak destinasyonun kırsal turizm türüyle tanınması için kırsal çekiciliklerin etkin kullanılması gerektiği, bu doğrultuda Eskişehir'deki kırsal turizm potansiyelinin yoksul yanlı turizme destek verebilecek ve kırsal yoksulluğu azaltabilecek bir niteliğe sahip olacağı neticesine ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma Eskişehir'in kırsal yoksulluk probleminin azaltılmasında ve yoksul yanlı turizme katkı sağlamada kırsal turizm potansiyelinden yararlanılabileceğine dikkat çekmektedir. Ancak kırsal turizmi geçim kaynakları sınırlı bireylerin refah seviyesini yükseltmede kullanabilmek için öncelikle yoksul yanlı turizmin ve kırsal yoksulluk olgusunun kırsal turizm ile ilişkisine bakılmıştır. Buna göre yoksul yanlı turizm yaklaşımının kırsal yoksulluğu da kapsadığı ve kırsaldaki geçim sıkıntısının çözümünde kırsal turizmi bir kalkınma aracı olarak gördüğü fikrine varılmıştır. Kavramlar arasındaki döngü ise Şekil 1'de sunulmuştur:

Benzerlikler	İlişkisi
<ul style="list-style-type: none"> -Kırsal turizmin ekonomik, sosyal, çevresel etkileri ve sorunları benzer şekilde yoksul yanlı turizm yaklaşımını da etkilemektedir. -Kırsal turizmdeki uzun süreli faaliyetler yoksul yanlı turizm yaklaşımına da uzun süreli çözümler getirmektedir. -Yoksul yanlı turizm yaklaşımında ve kırsal turizmde geleneksel kültür, doğal ve tarihi çekicilikler kullanılmaktadır. -Yoksul yanlı turizm yaklaşımının ve kırsal turizmin gelişimi yeni turistik ürün üretimi üzerine kuruludur. -Kırsal turizm ve yoksul yanlı turizm yaklaşımında yerel paydaşlar, özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları dâhilinde ortak bir çalışma gerekmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> -Kırsal turizmin sonuçlarından biri olan bölgenin kalkındırılması yoksul yanlı turizm yaklaşımının çözümüdür. -Kırsal turizmin arz kaynakları yoksul yanlı turizm yaklaşımını geliştirmektedir. -Kırsal turizmde uygulanan türler ve talep arttıkça, yoksul yanlı turizm yaklaşımındaki problemin çözümü de kolaylaşmaktadır. -Yoksul yanlı turizm yaklaşımının desteklenmesinde kırsal alanlar ve miras, kırsal yaşam ve etkinlikler kullanılmaktadır. -Yoksul yanlı turizm yaklaşımındaki projeler kırsal turizm ağırlıklı yürütülmektedir.
Farklılıklar	Karşılaştırma
<ul style="list-style-type: none"> -Yoksul yanlı turizmde amaç fayda sağlamaktır, kırsal turizmde isteklerin tatmin edilmesi hedeflenmiştir. -Yoksul yanlı turizmde kırsal turizm aktif olarak kullanılırken, kırsal turizmde yerel kaynaklardan, paydaşlardan ve halktan yararlanılmaktadır. -Kırsal turizmdeki talebe göre yoksul yanlı turizmdeki yaklaşımlar düzenlenmektedir. -Yoksul yanlı turizm yaklaşımı turizm sektörünün tamamıyla ilgilenirken, kırsal turizm sadece kırsal bölgeler ile ilişkilidir. 	<ul style="list-style-type: none"> -Yoksul yanlı turizm yaklaşımının hedef kitlesi yoksul kesim iken, kırsal turizmin turist merkezlidir. -Kırsal turizm engellere karşı alternatifler geliştirmeye odaklanırken, yoksul yanlı turizm geliştirilen alternatiflerle engelleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. -Kırsal turizmdeki turistik ürün fiyatları arttıkça, yoksulluk sorunu azalmaktadır.

Şekil 1: Yoksul yanlı turizm yaklaşımı ve kırsal turizm arasındaki bağlantılar

Toplanan bilgilerden yola çıkıldığında, kırsal turizmin yoksul yanlı turizmi desteklemede ve kırsal yoksulluğu azaltmada aracı rol üstlendiği görülmüştür. Bunun yanı sıra Eskişehir destinasyonunda küçük yerleşim yerlerinden merkeze doğru göç olaylarının gerçekleştiği de fark edilmiş ve kırsal alanlarının giderek ekonomik açıdan daralmaya gittiği gözlenmiştir. Bölgede kırsal yoksulluğun görülmeye başlamasıyla Eskişehir'in turizmiyle özdeşleşen kültür ve tarih, müze, iş ve kongre, termal, inanç, spor ve mağara turizminin yerine kırsal esaslı yeni türlere başvurulmasının çözümler getireceği düşünülmüştür. Turistik yoğunluğun il geneline yayılması amacıyla şehirdeki unutulmaya yüz tutmuş yiyecekler ile gastronomi turizmine, turistin yaşayarak deneyimlemesi kapsamında yaratıcı turizme, günümüzün dijitalleşen ortamına ayak uydurma ve ilgi çekmek amacıyla sanal turizme, gerekli tüm sertifika ve eğitimler alındığı için sağlık turizmine, yörelerle bütünleşen etkinlik turizmine, ilgi alanlarına göre ayrı ayrı kırsal turlar organize edilerek gençlik ve üçüncü yaş turizmine son olarak da yerel halk ve turist etkileşimi sırasında gönüllü turizme ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Tüm bu türler arasında Eskişehir'deki kırsal yoksulluğun etkili bir biçimde kırsal turizm potansiyeli ile çözülebileceği de tespit edilmiştir. Ancak burada potansiyelin kullanılma şeklide son derece önem arz etmektedir.

Eskişehir Belediyesi ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden derlenen bilgiler ve şehre ilişkin yapılan literatür taraması dahilinde oluşturulan kırsal turizm potansiyeline yönelik SWOT analizi; şehrin kırsal turizme ait altyapıyı barındırdığını ancak konaklama, yeme-içme ve ulaşım gibi üstyapı hizmetlerinin eksik kaldığını ortaya çıkarmıştır. Buna göre kentin güçlü yönleri incelenmiş ve birçok yönden kırsal turizm üstünlüklerine rastlanmıştır. Sündiken-Bozdağ, Emirdağ ve Türkmen dağlarının botanik turizm, trekking, kuş gözlemciliği, kamp ve karavan, yayla ile bisiklet turizmi ve eko-turizm faaliyetlerine uygun bir kaynak barındırması öne çıkan güçlü bir etkidir. Bununla birlikte Sakarya nehri ve Porsuk çayında su sporlarının gerçekleştirilmesi, lületaşı işlemeciliğinin ve kırsal yerlerde çeşitli zanaatların devam ettirilmesi, Gürleyik şelalesi ve Balıkdanı gibi doğal güzelliklerin bulunması, Türkiye'nin üçüncü derecede önemli termal kaynaklarının kırsal bölgelerde yayılış göstermesi, Midas anıtı (Yazılıkaya), Pessinus (Ballıhisar), Phrygia (Frigya) bölgesi ve Han antik kenti gibi tarihi çekiciliklere ev sahipliği yapması ve mahreç işaretli ürünleri bünyesinde barındırması destinasyonun diğer önemli avantajlarıdır. Alt turizm bölgelerinin olması, kırsal kesimde pek çok mağara, anıt ve mezarın yer alması da turistik yönden oldukça etkili değerlerdir.

Tüm bu güçlü unsurların kırsal kesime gelir getirebilmesi için öncelikle fizibilite araştırmasıyla kırsal turizm envanterinin çıkarılmasının, ardından haritalama sistemiyle turistik arz kaynaklarının hangi kırsal alanlarda olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Sonrasında turistik eğilimleri öğrenme ve tur planlarında kırsal alanlardaki değerlere de yer verilmesi aşamasında, tur operatörleri ile yerel paydaş ve halk birlikte çalışarak eylem planı hazırlanmalıdır. Bu çerçevede rotalar oluşturularak ulusal ve uluslararası bisiklet turları ile fotoğraf çekme ve doğal hayatı gözleme gibi aktiviteleri içeren toplu trekking faaliyetleri düzenlenebilir. İnsani gereksinimleri ve doğayla baş başa kalma ihtiyacını karşılayan yeni kamp ve karavan alanları rekreasyonel faaliyetler (tenis, golf, at binme, avcılık vb.) ile de bütünleştirilebilir. Aynı zamanda botanik turizminin gerçekleştirilebileceği yerlerde hobi bahçeleri kurularak şehir içi ve dışında çeşitli reklam stratejileriyle ilgi bu alanlara çekilebilir. Ayrıca kuş gözlemciliği macera parklarıyla, agro turizm alışıl gelmişin dışındaki organik ürün yetiştiriciliğiyle tamamlanabilir. Bu kapsamda kırsal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılabilmesi için birbirini tamamlayıcı yan ürünlere ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Çünkü bu sayede yerel halka yeni iş olanakları sunularak gelir yaratımı söz konusu olacaktır.

Zayıf yönleri kırsal yörelere ilişkin ulaşım, tanıtım ve pazarlamanın yetersiz kaldığı, kırsal kalkınmayı destekleyici bir kuruluşun veya girişimin bulunmaması ile yerel halkın kırsal turizmin yoksulluğu minimum seviyeye indirebileceğinin farkında olmaması şeklinde açıklanabilir. Kaymaz bucağı ve Midas (Yazılıkaya) kenti gibi yayla turizminin yapılabildiği yerlerde konaklama hizmetlerinin karşılanmaması da şehri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu doğrultuda doğal çevreye zarar vermeden bölgeye uygun balon, kamping ve pansiyon gibi tesisler kurulabilir veya ev pansiyonculuğu sistemi yaygınlaştırılabilir. Kırsal alanların özgün yöresel kültürleriyle bütünleşik tanıtım stratejileri tasarlanabilir ve pazarlamada kırsal ürünlerin ihtiyaç uyandıracak yapıda olması da sağlanabilir. Bununla birlikte Eskişehir’i kırsal turizm merkezi haline getirerek kırsal alanların maddi kazanç elde etmesi kapsamındaki tüm işlemlerde, tek bir çatı altında toplanmalıdır. Son olarak yöre halkına turist rehberliği, el sanatları, yöresel yemek kursları, zanaat ve festival yürütücülüğüne dair eğitimler verilebilir. Böylece yoksulluğun çözümünde kırsal turizmin önemli bir çıkış yolu olduğu yerel halka aktarılmış olacak ve geleneksellik olgusu kırsal turizm yoluyla bu bölgelerde kaybolmadan devam ettirilecektir.

İstanbul ve Ankara gibi iki büyük metropol arası demiryolunun bulunması, kentın Avrupa şehirlerini anımsatması, COVID-19 salgınından sonra doğa temelli turizm hareketlerine eğilim gösterilmesi, Yazılıkaya ve Sivrihisar platosunda jeoturizm potansiyelinin varlığı Eskişehir’in çok sayıda fırsatı barındırdığının göstergesi olmuştur. Akarsu turizmi için şehrin gerekli kaynaklara sahip olduğu ancak alternatif su sporlarına ait teçhizat ve eğitmen eksikliği sebebiyle gelişim göstermediği de fark edilmiştir. Fırsatları değerlendirme aşamasında şehirdeki doğal güzelliklerin, termal kaynakların, tarihi kentlerin, mağaraların, simgesel anıt ve mezarların hikayeleştirme yöntemiyle bilinirliği artırılabilir. Ayrıca ekipman temini ve uzman kişiler yardımıyla akarsu turizmine yönelik uygulamalar da yürütülebilir.

Günübirlik turlardan kaynaklı doğal çevrenin bozulması ve küresel ısınma nedeniyle Sakarya nehri ile Porsuk çayının çekilmesi ise Eskişehir’de tehlike yaratan durumlardır. Bu tehditin kontrol altında tutulması için destinasyonun Lütfiye köyü, Frig vadisi, Türkmen ve Sündiken dağları birer ekoturizm merkezi haline getirilebilir. Bu konuda markalaşma yoluna gidilebilir. Hatta ekonomik eşitsizliği azaltan ve yerel kimliği tanıtan eko müzelerle, yerel halkın kendi ürünlerini sergilemesi sağlanabilir.

Açıklamalar ışığında Eskişehir’deki kırsal turizm potansiyelinin kırsal yoksulluğu kabul edilebilir düzeye indirmesi için, “Bütünleşik Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programları” (Integrated Sustainable Rural Development Programme-ISRDP) dahilinde teşviklere, destek projelere ve sürdürülebilir politikalara ihtiyaç duyduğu sonucuna varılmıştır. Başarılı bir sonuç için ise ticari prensipler dikkate alınmalı ve bütün yenilikler kısa ve uzun dönemli iki ayrı yoksulluk sınırına göre yönetilmelidir. Yeri geldiğinde yoksulların yararı gözetilerek de tasarlanacak projelerde esneklikler yapılmalıdır. Ancak öncelikle yoksul bireylerde kırsal turizm yönünden farkındalık yaratılmalıdır. Çünkü yerel halkın bireysel gelişimi sağlanmadığı taktirde, destinasyonun kırsal turizmden yararlanabilmesi mümkün değildir. Devamında yoksul kesimin plan ve projelere kontrollü bir biçimde katılımları sağlanmalı ve bu bireylere karar alma süreçlerinde yetkiler verilmelidir. Turistik ürün kaynaklarının temininin kırsal alan içinden gerçekleştirilmesine yönelik planlamalarda yapılmalıdır.

Eskişehir destinasyonu için kırsal turizm potansiyelini ortaya koyan ve yoksulluğu azaltmada bu potansiyelin kullanılma tarzını gösteren böyle bir çalışmanın yapılmamış olması yönünden çalışmanın literatürdeki eksikliği dolduracağı söylenebilir. Dolayısıyla ülke bazındaki gelecek araştırmalara öncülük edebileceği ve ilgili alana katkı

sağlayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle araştırmadaki tüm sonuçların gelecekteki benzer araştırmalara örnek teşkil edebilecek ve sektördeki yerel yöneticilere yol gösterecek öncü bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada Eskişehir destinasyonunun bütün alternatif turizm türlerine ilişkin SWOT analizine yer verilmemiş olması da araştırmada bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Sonraki araştırmalarda ise yerel halkın kırsal yoksulluk ile ilgili görüşlerine ve çözüm önerilerine ilişkin nitel bir çalışma yürütülebilir.

Beyan

Makalenin tüm yazarlarının makale sürecine verdikleri katkı eşittir. Yazarların bildirmesi gereken herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akça, H. (2004). Dünyada ve Türkiye’de kırsal turizm. *Standart Dergisi*, 61-70.
- Albek, S. (1991). *Dorylaion’dan Eskişehir’e*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Anderson, W. (2015). Cultural tourism and poverty alleviation in rural Kilimanjaro, Tanzania. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 13 (3), 208-224.
- Anonim. (2006). *Yüzyılı aşkındır gündemde olan yoksulluk üzerine*. (www.sendika.org). (Erişim tarihi: 04.01.2021).
- Arnold, J. (2004). *Why rural tourism is no picnic*. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3683742.stm>). (Erişim Tarihi: 22.12.2020).
- Ayaz, N. (2012). *Kırsal turizm ve paydaşları: Belediye başkanlarının tutumlarına yönelik bir araştırma* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, O. (2012). AB’de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye’de kırsal turizm. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012 (2), 37-46.
- Banerjee, S. B., & Jackson, L. (2017). Microfinance and the business of poverty reduction: Critical perspectives from rural Bangladesh. *Human Relations*, 70 (1), 63-91.
- Cabrini, L. (2004). Rural tourism in Europe. *European Congress on Rural Tourism*, 2-3 October 2003, Jaen, Spain.
- Chok, S., Machbet, J., & Warren, C. (2007). Tourism as a tool for poverty alleviation: A critical analysis of pro-poor tourism and implications for sustainability. *Current Issues in Tourism*, 10 (2-3), 144-165.
- Commission of the European Communities. (2002). Fighting rural poverty. *European Community Policy and Approach to Rural Development and Sustainable Naturel Resources Management in Developing Countries*, Brussels.
- Çeken, H., Dalgın, T., & Çakır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 11-16.
- De Jong, P. (2003). PATA: Harnessing travel and tourism as a leading force for poverty reduction. *Paper Delivered at the Second Global Summit on Peace Through Tourism*, 4-9 February, Geneva.

- Dinçoflaz, N. J. (2009). *Kentteki kadının yoksulluğu ve Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü'nün kadın yoksulluğuyla mücadele politikaları* (Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Donaldson, J. A. (2007). Tourism, development and poverty reduction in Guizhou and Yunnan. *China Quarterly*, (190), 333-351.
- DPT. (2006). *Ulusal kırsal kalkınma stratejisi*. (ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf). (Erişim Tarihi: 22.12.2020).
- DTÖ (2010). Report of the World tourism organization to the united nations secretary. *General in Preparation for the High Level Meeting on the Mid-Term Comprehensive Global Review of the Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2001-2010*, WTO Publications.
- Düşmezkalender, E. (2020). Eskişehir'in alternatif turizmi üzerine bir değerlendirme. *Journal of Business Management and Economic Research*, 4 (3), 185-197.
- Erdal, G., & Yavuz, H. (2013). Kırsal kesimde yoksulluk algısı: Tokat ili Zile ilçesi örneği. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (8), 40-47.
- European Commission (EC). (1999). *Towards quality rural tourism*. Enterprise Directorate General, Tourism Unit, Brussels.
- Farrell, H., & Aherne, C. (2003). Women and poverty. *National Women's Council of Ireland, NWCi Factsheet*, (2).
- Frank, F. (1983). *The minimum wage*. London: Policy Studies Institute.
- Geremek, B. (1997). *Poverty: A history*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Gökdayı, İ. (2003). *Türkiye'de kırsal yoksulluk ve Anamas yöresi örneği*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimlere Enstitüsü, Ankara.
- Günel, F. E., Çağlar, A., Kangallı Uyar, S. G., Karadeniz, O., & Yeşilyurt, M. E. (2017). Türkiye'de illere göre insani gelişme endeksi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 208-216.
- Güneş, F. (2009). Kentsel yoksulluk/dışlanma (mı), göç ve istihdam: Eskişehir'de belediyeden yardım alan haneler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18), 449-471.
- Gürbüz, İ. B., Erol, A. O., & Yavuz, O. (2002). Dünya'da ve Türkiye'de kırsal turizm. *Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 18-20.
- Halloway, C. J., & Taylor, N. (2006). *The business of tourism* (Seventh Edition). England: Prentice Hall.
- Harrison, D. (2008). Pro-poor tourism: A critique. *Third World Quarterly*, 29 (5), 851-868.
- Heneghan, M. (2002). *Structures and processes in rural tourism*. Signposts to Rural Change, 72.
- Holland, R., & Wolfe, K. (2000). Considering an agritainment enterprise in tennessee. *Knoxville, TN: University of Tennessee Agricultural Extension Service*.
- IFAD. (2001). *Rural poverty report 2001 the challenge of ending rural poverty*. Published By IFAD, Oxford Uni Press: New York.

- IFAD. (2005). Investing in agriculture and rural areas is key to meeting MDGs. *Development Officials Agree, Press Release*, Rome.
- İlter, M.S. (2019). Kırsal kalkınmada tarım ve hayvancılığın kırsal yoksulluğu azaltmadaki etkileri-Yatağan'ın sosyo-ekonomik yapısı ve tarımsal nitelikleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19 (44), 629-654.
- Kafa, N. (2014). *Kırsal kalkınma aracı olarak yoksul yanlısı turizm yaklaşımı: Edremit Körfezi örneği* (Doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Karnani, A. (2017). Marketing and poverty alleviation: The perspective of the poor. *Markets, Globalization & Development Review*, 2 (1), 1-18.
- Kazemiyeh, F., Sadighi, H., & Chizari, M. (2018). Investigation of Rural Tourism in East Azarbaijan Province of Iran Utilizing SWOT Model and Delphi Technique. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 18 (4), 911-923.
- Kiper, T. (2006). *Safranbolu Yörüköyü peyzaj potansiyelinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kutukız, D., Uslu, A., Öztürk, B., Özdek, E., & Derinkök, A. E. (2016). Kırsal yoksulluğun giderilmesinde kırsal turizmin yeri ve bir uygulama. *Journal of International Social Research*, 9 (47), 899-908.
- Mitchell, J. (2012). Value chain approaches to assessing the impact of tourism on low-income households in developing countries. *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (3), 457-475.
- Muqbil, I. (2002). Asian development bank signals funding pull and visa push. *Travel Impact Newswire*, New Edition, 15 (10).
- OECD. (1994). *Tourism strategies and rural development*. OECD Report: Paris.
- Özen, E. N., & Özdemir, D. (2012). *Türkiye'de ihmal edilen kırsal yoksulluk: Endonezya'dan ne öğrenmeliyiz?*. İstanbul: TEPAV.
- Özgül Katlav, E., & Çamlıca, K. (2019). "Sorumlu turizm ve yoksul yanlı turizm" (Ed: Şule Aydın & Duygu Eren). *Alternatif turizm*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Proença, S., & Soukiazis, E. (2008). Tourism as an economic growth factor: A case study for Southern European countries. *Tourism Economics*, 14 (4), 791-806.
- Renard, Y. (2001). *Practical strategies for pro-poor tourism: A case study of the St. Lucia heritage tourism programme*. PPT Working Paper, No. 7.
- Roberts, L., & Hall, D. (Eds.). (2001). *Rural tourism and recreation: Principles to practice*. CABI.
- Samırkaş, M., & Bahar, O. (2013). *Turizm, yoksulluk ve bölgesel gelişmişlik farklılıkları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Soykan, F. (2000). Kırsal turizm ve Avrupa'da kazanılan deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 21-33.
- Soykan, F. (2002). Kırsal turizmin sosyo-ekonomik etkileri ve Türkiye. *I. Türkiye Dağları Ulusal Sempozyumu (25-27 Haziran)*, Ilgaz, Kastamonu.

- Şenses, F. (2009). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şerefoğlu, C. (2009). *Kalkınmada kırsal turizmin rolü: 2007- 2013 yılları arasında ülkemizde uygulanacak olan İpard kırsal kalkınma programındaki yeri, önemi ve beklenen gelişmeler* (Uzmanlık tezi). Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.
- The Daily. (2003). *Study: Tourism employment in rural Canada* (<http://www.statcan.gc.ca/dailyquotidien/050107/dq050107b-eng.htm>). (Erişim Tarihi: 18.12.2020).
- Thorat, S., & Fan, S. (2007). Public investment and poverty reduction: Lessons from China and India. *Economic and Political Weekly*, 704-710.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1).
- TÜİK. (2012). Yoksulluk analizleri. (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=23). (Erişim Tarihi: 20.12.2020).
- TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. (2013). 2006-2013'den aktaran Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Ün, E., Tutar, F., Tutar, E., & Erkan, Ç. (2012). Kalkınmada kırsal turizmin rolü: Türkiye örneği. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*, Kazan, Rusya, 9-11 Eylül 2012, 345-350.
- Village, L. S. (2019). Kırsal yoksulluğun giderilmesinde kadın girişimciliğin rolü: Lavanta kokulu köy. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (2), 1271-1289.
- Winters, P., Corral, L., & Mora, A. M. (2013). Assessing the role of tourism in poverty alleviation: A research agenda. *Development Policy Review*, 31 (2), 177-202.
- World Bank. (2007). World development report 2008: Agriculture for development. *The World Bank*, Washington.
- World Bank. (2012). *World development indicators*. (<http://databank.worldbank.org>). (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- World Bank. (2019). *World development indicators: Rural environment and land use*. (<http://wdi.worldbank.org/table/3.12>). (Erişim Tarihi: 17.12.2020).
- World Tourism Organisation. (2004). Rural tourism in Europe: Experiences. *Development and Perspectives*, WTO.
- Yenigül, S. B. (2017). Kırsal kalkınma politikalarında yeni yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına etkisi. *Planlama Dergisi*, 27 (1), 16-25.
- YYTO. (2001). *Pro-poor tourism dtrategies: Making tourism work for the poor*. A Review of Experience, ODI publications.
- Amerika'nın Sesi* (2021). (<https://www.amerikaninsesi.com/a/bm-dunyada-1milyar-300-milyon-insan-yoksul/4997804.html>). (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Şeffaflık* (2021). (<http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2020/02/Oxfam-K%C3%BCresel-Servet-E%C5%9Fitsizli%C4%9Fi-Raporu.pdf>). (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Worldbank* (2021). (<https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>). (Erişim Tarihi: 16.01.2021).
- Exodus* (2021). (<http://www.exodus.co.uk>). (Erişim Tarihi: 07.01.2021).

Sputnik (2021). (<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/202012021043333757-uluslararasi-calisma-orgutu-kovid-19-krizi-kuresel-bazda-isci-ucretlerini-dusurdu/>). (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

Yenişafak (2021). (<https://www.yenisafak.com/dunya/2-milyar-kisi-yoksul-3390708>). (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Pro Poor Tourism (2021). (<http://www.propoortourism.org.uk>). (Erişim Tarihi: 07.01.2021).

Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). (<https://eskisehir.ktb.gov.tr>). (Erişim Tarihi: 23.01.2021).

Eskişehir Belediyesi (2021). (<https://www.eskisehir.bel.tr/ebb.php#>). (Erişim Tarihi: 27.01.2021).

ESO (2021). (<https://www.eso.org.tr/storage/file/c80904ebc5b446b98e1d70bcaa08b330.pdf>). (Erişim Tarihi: 28.01.2021).

Eskişehir Milli Eğitim Bakanlığı (2021). (http://eskisehir.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_04/21151203_Yehrimiz_EskiYehir.pdf). (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Anadolu Gazetesi (2021). (<http://www.anadolugazetesi.com/eskisehir-e-saglik-turizmi-kapisi-aciliyor-119627.html>). (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

The Role of Rural Tourism in Supporting Poor Biased Tourism Approach and Reducing Rural Poverty: The Case of Eskişehir

Gönül ÇAY

Anadolu University, Institute of Social Science, Eskişehir /Turkey

Emre Ozan AKSÖZ

Anadolu University, Faculty of Tourism, Eskişehir /Turkey

Extensive Summary

Introduction

Poverty has become a global problem today, when the poorer population and the poorer wealthy are getting richer. The magnitude of the problem is also clear when it is taken into account that 2 billion people worldwide are struggling with poverty, 753 million individuals are struggling with extreme poverty and 201 million are in need of assistance (Yenişafak, 2021). At this point, a poor-sided tourism approach has been developed in order to reduce the increase in poverty and to bring solutions to the current situation. According to the approach, the difference in development between urban and rural areas should be reduced through tourism and equal distribution of income and social opportunities should be ensured. In other words, strategies and plans for this segment should be carried out in the tourism market in the interests of the poor. However, due to the expected residence of four out of five poor individuals in rural areas (Worldbank, 2021) and that 60% of poor people will live in rural areas in 2025 (IFAD, 2005), these arrangements must first be carried out within the framework of rural poverty. In this context, development activities are carried out with rural tourism-based supply sources in order to reduce poverty in rural destinations. However, the existence of other tourism potentials is also looked at during the revitalization phase of the region. Because the problem of rural tourism and rural poverty is reduced to a certain level. However, it is possible to minimize this problem by using inert values efficiently.

Method

As a research area, Eskişehir destination was selected where the population is concentrated in the city center (Eskişehir Belediyesi, 2021) and rural poverty is seen (Güneş, 2009, pp. 449-491). The aim is to determine the importance of rural tourism and how it should be operated in improving the quality of life of poor local people in Eskişehir's rural areas and promoting the poor-sided tourism approach. In this context, first of all, the types of touristic products of the city and suggestions were presented about them, and then rural tourism potential was revealed by SWOT analysis by taking advantage of Eskişehir provincial culture and tourism directorate, Eskişehir municipality and literature review and secondary information sources. The recent study indicating rural tourism potential for Eskişehir and limited research on rural poverty also made the importance of the research.

Findings

Eskişehir's tourism market has generally been observed to be concentrated in the city center on culture and history, museums, business and congresses, thermal, faith, sports and cave tourism, air sports, rock climbing and recreation activities. However, it has been noticed that values such as regional tastes, traditional handicrafts, historical and

cultural riches, examples of civil architecture, thematic festivals and nature activities in rural areas are ignored. In this direction, in order to develop the local, it was proposed to ban the tourist's interest from the city center by arranging new routes including voluntary tourism in organic farms in the countryside, virtual village tours to reflect originality and many caves, monuments, castles, ancient cities, shrines, shrines and canyons that have remained hidden with the support of legend tourism. At the same time, it has been announced that it can be made one of the health tourism centers of the city using hot springs, baths and hot water resources.

When the city is evaluated in terms of rural tourism, where sustainable and clear solutions will be taken to address poverty in rural areas; It has been learned that 27 cave species in rural areas have created an advantage in the province with natural tourist attractions such as Gürleyik waterfall, Balıkdam and Göksu düdens, Karacaören canyon. Locating the Sündiken-Bozdağ, Emirdağ and Turkmen mountains suitable for mountain tourism, midas monument (Yazılıkaya), Pessinus (Ballıhisar) and the ancient city of Han, Alpu Kocakızlar Tumulum, Midaion (Karahöyük), Develik Khan, Fethiye Örenyeri, Phrygia (Phrygia) region and its artifacts, rural destinations are home to a very strong rural tourism potential. At the same time, bird watching with 31 bird species, cycling tourism with 18 cycling routes, trekking with 19 hiking routes and botanical tourism with 14 endemic plant species were found to be spreading in the region in their natural places suitable for camping and caravan, eco-tourism and highland tourism. However, it was also notable that transportation was inadequate in rural places and that no inventory of the demand creative values of rural tourism was prepared. For this reason, it is understood that the locals are not aware of such an important potential as rural tourism at the point of reducing poverty. In addition, there are important opportunities such as the increase in nature-based tourism movements after the two major inter-metropolitan railway and COVID-19 outbreaks, such as Istanbul and Ankara, and the problem of corruption caused by organizing tourism activities in the form of day tours has arisen.

Conclusion and Recommendations

Reviews have found that rural tourism plays an active role in minimizing rural poverty and supporting the poor-sided tourism approach. Because it has been determined that poverty is kept under control in areas where rural tourism prevails and contributes to the development of poor-sided tourism approach in this direction. In Eskisehir, it was found that economic mobility showed a tendency to decrease in small settlements due to the migration events from the country to the city center. In order to stop this progress, it is understood that other tourism activities in the region that are inert should be put into service. It has been determined that rural tourism, which will bring sustainable solutions to the rural poverty problem of the destination, should be activated in the region. Because it has been seen that the strengths in the rural tourism potential of Eskisehir province are more advantageous than threats in their opportunities compared to weaknesses. At the same time, it has been observed that rural tourism resources are scattered in different small settlements. It has been found that the city's infrastructure has found in this regard, but its superstructures have been incomplete. In addition to natural landscapes, it is understood that the routes related to historical and cultural beauties, gastronomic tourism, creative tourism within the scope of the experience of tourists, virtual tourism in order to keep up with today's digitalizing environment and attract attention, health tourism and support with event tourism that integrates with the regions will give appropriate results. As a result, in the first stage, with the help of all stakeholders, it was determined that the rural tourism inventory should be taken with feasibility research and then their location should be determined by mapping system. Accordingly, tour programs should be

organized by creating an action plan and job opportunities should be created for poor domestic citizens after the arrangement. However, when organizing the campaigns of promotions, care should be taken to make rural tourism a necessity in consumer perception and to provide touristic product resources from within the countryside. Thus, the poor people should be given powers and it should be conveyed that this type of tourism is a solution to get out of the cycle of poverty.